

Az avar-székely kapcsolat pere.

— Válasz Thúry Józsefnek. —

(Első közlemény.)

A tudománynak mindig haszna van abból, ha a nehezebb kérdésekkel több ember foglalkozik. Több szem többet lát, több fej többet gondolkodik s több kezet vezet. Az írók egymást ellenőrzik, egymás ellen fordítják a kritika szeges ostorát, ütik egymás tévedéseit, sőt a vita hevében ütik egymást is és ütik az igazságot is. Egymásban kárt tehetnek, de az igazságban soha. Emesz mindig nyertes marad, mert nyer akkor is, ha az elvakúlt lovag kidől.

A székely-kérdés eldöntése köztörténelmünk legnehezebb feladatai közé tartozik. A régi írók meddő kísérletezései után Hunfalvy Pál, Szabó Károly és néhány fiatalabb elme ezen próbálta ki erejét. A két idősebb tudós egymás felvilágosításába belefáradt s jobb létre szenderült a nélkül, hogy ők, vagy a fiatalok a kérdésben dűlőre jutottak volna. Az érdekes szellemi tornák porondja már-már gyöpösödni kezdett, mikor én léptem reá s a kényelmes egyedülvalóságban bizonyítani kezdtem, hogy a székelyek *neve* foglalkozást (határórt) jelent, *eredete* pedig a honfoglalás idején szereplő kabaroktól vezethető le.¹ Allításom egyik része sem volt új dolog. Az elsőt előttem Hunfalvy, a másodikat Fejér György nyomán már Pauler Gyula is vitatta. Nekem tehát csak a bizonyítás terén volt új mondani valóm.

Utánam Thúry József lépett ki a porondra és egy ugyancsak nagy lélekzetű dolgozatban azt hirdette, hogy a mai erdélyi székelyek az avarok egyenes utódai. Mivel a tapasztalat arra tanít, hogy a székely-kérdésben is az a bánja, a ki támad: engem jósze-

¹ A székelyek neve és eredete. (Ethnographia, 1897. s Néprajzi Füzetek, IV. szám.)

rével észre sem vett, hanem támadta helyettem néhai Hunfalvy Pált. A szembe állított különvéleménnyel tehát nekem volt illő leszámolnom. Az „Erdélyi Múzeum“ mult évi folyamában megjelent dolgozatot¹ én az *Ethnographiában* bíráltam meg. Dolgozatom egyik részében kimutattam, hogy az erdélyi székelyek nem avarok, a másikon pedig megmagyaráztam, hogy kik lehetnek az erdélyi székelyekkel összetévesztett avar utódok.² Ellenfeletem a művelet nagyon kényelmetlenül érintette s további ténykedését egészen ellenem fordítva, megírta azt a cikket, a mely e folyóirat előző három fűzetében megjelent és a melyre most a köteles választ megadni szándékozom.

Azon kell kezdenem, hogy Thúry úr szörnyen haragszik, s a szíves érdeklődők nem tudják, miért? Mivel ő elhallgatta, megmondom én.

Említett első értekezésében Hunfalvy állításával szemben tagadta, hogy a székelyek neve foglalkozást jelentene. Tagadta pedig azért, mert a XIII. század derekáig visszanyomozható oklevelek és Szent László törvénye a latin szöveg *custos, custodes confiniorum* fogalmát magyarul *őr* (eur, ewr) szóval s nem a székelyek nevével fejezik ki. Tagadja másodsor azért, mert a Hunfalvynál felhozott XVI—XVII. századi oklevelek „székely“ libertinusai, őrsői, erdőkerülői stb. abaújmegyeiek voltak és így utódai is lehetnek az ott uralkodó erdélyi fejedelmek esetleg kitelepített székelyeknek, vagy ha azok nem voltak, nevük foglalkozást csak azért jelenthetett, mert az ide esetleg kitelepített székelyek mesterségét örökölték. Így jelent nálunk a *görög* és *zsidó* kereskedőt, boltost s így jelentett az *orosz* kapust, ajtónállót.

A két fogódzó mellőzése után Thúry a magára maradt krónikás hagyományhoz fordult. Ebben az erdélyi székelyek itt talált hun-utódoknak, Attila király hajdani népeinek mondatnak. Mivel a magyar honfoglalás és a hun romlás közti űrt történelmileg áthidalni nem lehet, szerzőnk Réthy László és Vámbéry (elhallgatott) ötletéből kiindulva; az avarok hozzánk közelebb eső emlékeit vonta

¹ A székelyek eredete. I—IV. közl.

² Avarok-e a mai székelyek? *Ethnogr.* 1893. VI. füz. — Az avar-székely kapcsolat emlékei. U. o. 1893. I. füz. Az utóbbi czímen a két cikk egyvögben is megjelent a Néprajzi Füzetek VIII. száma gyanánt.

bele a számításba. A 844-iki verduni szerződésből, a 871. táján kelt bajor-karantán Conversióból, a IX. századi oklevelekből s Einhard évkönyveiből, vagy Dümmler és Hunfalvy a belőlük merítő műveiből már tudtuk, hogy a mai Dunántúl nyugati s Ausztria keleti részeiben Nagy Károly és Pipin 791—805-ki pusztító hadjáratai után is maradtak avar töredékek. Mi természetesebb tehát annál, hogy a hun-utódoknak tartott székelyek a hunoknak is nevezett avar-töredékekkel azonosak. A krónikák a székelyek hun őseit, mielőtt Erdélybe vonultak volna, a Csigla-mezőre helyezik. Erről a *csigla* szóról pedig Thúry igen helyesen kimutatta, hogy kerített helyet, vagyis avar ringet, gyórt jelent. Mivel szerinte a krónikákból az is kivehető, hogy a székely csigla a Tiszán túl volt, útalt arra, hogy Pipin az avarokat a Tiszán átkergette, hogy „a Tiszán túl lakó avarokat a IX. század közepén Ravennai Guidó geographus (írt 850 tájban) említi“, és hogy Anonymus az itt talált s ugyan csak Attila népeinek tekintett székelyeket a Körös vidékére helyezte. Egészen világos tehát, hogy az Erdélybe átvándorolt székelység a magyarországi avar-töredékek egy része, a történelmileg és mondaiilag egyaránt igazolt tiszántúli része volt. Hogy csakugyan ez volt, Thúry még azzal bizonyította, hogy 93 székelyföldi helynév 208 változatban megtalálható a mai magyarországi helynevek között; sőt bizonyította azzal is, hogy a *székely*, *székely*, *széköl*, *széköl* név tulajdonkép azonos a bokharai Sejkh Szülejman szótárában található *szikil*, *szekil* szóval, mely a régebbi foglalkozást jelentő szómagyarázatokkal szemben nemes embert, született urat jelent.

Mivel a hosszú értekezés rám vonatkozó felületes jegyzete az én részletesen bizonyított állításaimat nem czáfolta meg, jogom volt hinni, hogy kettőnk közül csak egynek lehet igazsága, s ha a lehető legjobb eshetőségre számítunk is, a másik okvetlenül tévedett. Bonczolás alá vettem tehát értekezését, és mit találtam? Azt, hogy a „csigla-mező“ helyes magyarázatán kívül semmi új adat, vagy bizonyítási mód sem állja ki a kritikát. Mivel a szerző utóbb vád alá helyezett miattok, a jelen lapok olvasói, a vád tájékoztatlanul hagyott tanui előtt is elmondom röviden, miért.

Az erdélyi székelyek tiszántúli avar voltára tulajdonképen csak két bizonyítéka volt: a IX. századi Ravennai Guido és Anonymus, a ki 1203 ban írt. Az elsőre vonatkozólag kimutattam,

hogy Thúry, a ki másod-harmad kézből merített, egy ki nem heverhető végzetes hibába esett. A IX. századnak vélt Ravennai Guidó személyében ugyanis *összetévesztett két különböző író*: a VI. századi *Ravennai Névtelent* és a Ravennai névtelent kivonatoló *Pisai Guidót*, a ki a XII. században, 1118 táján írt. Az a fontosnak tartott adat, hogy Dáciában, tehát a Tiszán túl is laktak avarok, a Ravennai Névtelen Cosmographiájában van megírva.¹ Ha tehát az adat VI. századi, akkor semmit sem bizonyít, mert nélküle is tudjuk, hogy az avar uralom idején ott csakugyan avarok laktak. Ha pedig ez az adat elesik, akkor a rendelkezésünkre álló összes középkori kútfőkben többé senki sem talál bizonyítékot arra, hogy azok az avarok, a kiket Pipin a Tiszán átkergetett, a Tiszán túl valahol megállapodtak és a magyarok bejöveteleig ott meg is maradtak. E nélkül a 805 ki avar romlás és az 1203-ban írt krónika közt tátongó 400 éves ür áthidalatlan marad.

Ilyen esetben a mondák szárnyain száll a kutató. Ezt eselekedte Thúry is, midőn a 850-edikinek vélt hamis adattól Anonymus körösvidéki székelyeiig eljutott. Mivel a honfoglaláskorinak vélt emlék történeti magva egy 850-ki közvetítő adat segítségével ki nem hüvelyezett, nekem adat hiányában jogom volt kétségbe vonni, hogy van-e itt egyáltalán valami, a mivel az avar töredékek és az erdélyi székelyek közti kapcsolat fentartható. Talán a helynevek? Thury bámulatos szorgalommal összeszedett minden adatot. Csakhogy velük kritikátlanul bánt és hasznavehetetlen eredményre jutott. A nevek hasonlósága alapján a székelyek laktak volna mindenhol, a hol ma Magyarországon magyar lakik, sőt — a hogy utólag rámutattam — még ott is, a hol ma szlávok laknak és a magyarok bejövétele előtt is azok laktak. Az útvesztőből kiszabadult szerző maga is érezvén a bizonyítás képtelen voltát így foglalja össze a helynevekről szóló szakasz meddő tanulságait: „Az erdélyi székelyek e szerint Magyarország területéről szakadván ki, tulajdonkép nem az a kérdés, hogy kik és mifélek? az erdélyi székelyek, hanem az, hogy miféle eredetű nép volt az a székelység, mely a magyarok bejövétele előtt s részben még később is Magyar-

¹ M. Pinder et G. Parthey: *Ravennatis Anonymi Cosmographia et Guidonis Geographia*. Berolini, 1860. 202. l.

országának dunántúli és tiszántúli részeiben lakott?" (Erd. Múz. 1898. évf. 163.) Bár e homályos beszédből is kitetszik, hogy a szerző a dunáninnyi és tiszáninnyi helynevek bizonyító erejét elejtette; bár tudjuk azt is, hogy nála Anonymus tiszántúli székelyei miatt a dunántúli adatok is feleslegessé váltak: mi a helynévlajstromot — nehogy másokat találjon kísérteni — kellő figyelemre méltattuk és kimutattuk, hogy egy részük olyan *személynév*, a mely a székely letelepedés utáni évszázadok okleveleiben állandóan szerepel és így a helységeknek bármikor nevet adhatott; kimutattuk, hogy a tetszés szerint válogatott anyagban van sok fölemlített és elhallgatott *szláv* és *szlávok képzésű* helynév is, a melyeket a székelység Erdélyben már készen talált; kimutattuk végül, hogy a szerző felhoz több olyan közönséges helynevet is, a mely *önállólag*, minden vonatkozás nélkül, bármikor létrejöhetett. A hasonlításnál e szempontok mellett figyelembe kellett volna venni azt, mit csak a hasonlítás után hangoztatott: az eredetet. Ha előtte szemmel tartja azt, hogy a székelység török eredetű avar nép lehetett, talán akad olyan adalék is, a mely nemcsak az egykori lakhely kérdésére, hanem a székely ősnyelv mineműségére vethetett volna némi világosságot. De Thúry sem erre, sem a mai nyelvi viszonyokra figyelmet nem fordított.

Mi, az értekezés figyelmes olvasói, e szerint egészen Anonymus följegyzésére vagyunk utalva. Történeti kapocs híján 300, illetve 400 éves emlékekben kell keresnünk a mondai hitelt. Az itt megejtethető mondafejtési művelet nálam ismét azt eredményezte, hogy Thúrynak ezzel az utolsó bizonyítékkal sem volt szerencséje. A monda pontos megfigyelése kiderítette, hogy a krónikák kétféle „hun” csatlakozásról beszélnek. A monda egyik változata Anonymus könyvében, a másik az u. n. hun-krónikában maradt reánk. Amaz 1203-ban kelt, ez pedig 1221-ben íratott hozzá a folyton bővített Nemzeti Krónikához. Az első lejegyzés inkább feldolgozásnak mondható, mert a monda egy éles eszű, merész kompilátor kezein ment keresztül; a második szintén kompilátor volt, a ki a hazai „hun” hagyományt Attila krónikás emlékeivel összeolvasztotta, de az összeolvasztásnál a homályosnak tetsző hazai mondákat annyira, mint Anonymus szokta, nem merte megbojgatni. A két följegyzésből még az is kitetszik, hogy Anonymus az alföldi, a

hun-krónikás a dunántúli mondákból merített. Az eligazodásnál tehát a mondák otthonából kikerült és naivabb dunántúli változatot kell szem előtt tartanunk. Ebben pedig az van elmondva, hogy a dunamelléki Krimhild-esatából Attila egyik fia, Csaba királyfi, előbb Görögországba, aztán őshazájába, Szkythiába menekült, a hol korozmin származású nejétől két fia, Ed és Edemen született. Mikor az ott tanyázó magyarság vissza akarja foglalni Attila örökét, Edemen „atyja és anyja nagy atyafiságával“ a honfoglalókhöz csatlakozott s az új hazában megállapította az Abák nemzetségét. Ezt neveztük mi el *keleti* csatlakozásnak. A krónika szerint volt egy másik hun töredék is, vagy 3000 ember, a ki a Krimhild-esata után a *Csigla-mezőre* menekült. Ezek a honfoglaló magyarokat Ruthéniában fogadták s Pannónia (a mai Dunántúl) együttes elfoglalása után „abban osztályosak maradtak, a mint azonban a magyarok akarták, nem a pannoniai síkon, hanem az oláhokkal együtt a határhegyek közt nyertek osztályrészt.“ A krónikás szerint ezek a *szikölök*, a kik még a XIII. század első felében is „azt hitték, hogy Csaba Görögországba veszett, a honnan a köznép ma is mondja közbeszédben: akkor térj meg, mikor Csaba Görögországból visszatér.“ Érdemes végül tudni azt is, hogy a krónikás előtt ismert mondák egyike szerint a magyarság és a csigla-mezei hunmaradvány nem a történelmileg ismert Szvatoplugtól, hanem ennek állítólagos atyjától, *Maróttól* foglalja vissza Pannóniát. Ezt neveztük mi a keletivel szemben *nyugati* csatlakozásnak, vagy jobban mondva: hódolásnak.

Anonymus kompilációiban ugyanez a monda van meg szabadabb feldolgozásban. Csaba személyét egészen elejtette, ha ugyan már előtte az alföldi mondák el nem ejtették. Belőle csak a Balkánon (a másik följegyzés szerint Görögországban) letelepedett Zuard utódai, a „Sobamogera“ (Csaba magyarja) maradt meg. Zuardot a hun-krónikás szintén ismeri. Attila egyik vezére, a ki az Apuliában küldött sereget vezet. Ez a Zuard, vagy Zoard történeti alak; azonos azzal a Salarddal, vagy Szalárdal, a ki 921—922 ben Felső-Olaszországot és Apuliát dúlta az ott barangoló magyar sereggel. Nyilvánvaló tehát, hogy a monda és a monda után induló két krónika az ő emlékét olvasztotta bele a hun vonatkozású mondákba. Anonymus, ki Zuardot a honfoglalás történetének visz-

szahódította, a Csaba-monda egyéb részeivel is szabadon rendelkezett. Így csinált ő a *keleti* hunokból kunokat s Csaba két fiából, Edből és Edemenből kun vezéreket, a kik a Mátra alatt kapnak foglalási földet s alapítói lesznek az Aba-nemzetségnek. Mivel pedig a monda beszélt ruthenai csatlakozásról, s valami keleti csatlakozásról, kunjait s a keleti csatlakozásban csakugyan szereplő Aba-ösoket, Edet és Edement teszi meg ruthénai csatlakozóknak. Nála ez lett aztán a *keleti* csatlakozás. A vele szembeállított *nyugoti* csatlakozás rekonstualásáról szintén gondoskodott. Ez az itt talált hun-utódok csatlakozása volt. Mivel a XII—XIII. századi monda ezeket az erdélyi székelyekkel s Marót legyőzőivel azonosította: a pannóniai (dunántúli) Marót-mondából létrejött a tiszántúli (bihari) Mén-Marót mondája, s a csigla-mezei hun-székely csatlakozókból lettek körösvidéki hun-székely csatlakozók.

Mivel a két följegyzésből világosan látható, hogy a XIII. században megfigyelt 3—400 éves mondákban a hun-utódok két féle csatlakozása már összefolyt, keresnünk kell és ha keressük, meg is találjuk a mondai tévesztés okát. Az ok a csatlakozók közös *székely* neve volt. Midőn a hun krónikás a pannóniai hun-utódokat az erdélyi székelyekkel azonosítja, világosan meg is mondja hogy magokat „változtatott néven szikölöknek nevezték.”

A *székely* névről pedig ki tudjuk mutatni, hogy törökösen foglalkozást (ört, határört) jelentett. Ha tehát a hun-utódok foglalkozásuk után kapták új nevüket, érdemes tudnunk, hogy a XIII. századi mondák elhomályosulása előtt nemesak Erdélyben, hanem a Dunántúl nyugoti határán is voltak székelyeknek nevezett határörök. Az utóbbiak szerepe a XII. század derekán már véget ér s krónikáink tanulsága szerint ekkor már besenyőkkel együtt voltak a szomszédos osztrák területen harezoló magyar hadak előőrsei. A besenyők letelepítése a XI. század második felére esik, a velük megerősített határon tehát a székelység már előzőleg megfogyatkozott. Mi az első végzetes csapást a 955-ki augsburgi ütközéssel hoztuk kapcsolatba, mert a székely hadiszolgálat törvényei szerint előre, tehát nyugot felé is, háborúba kellett az egész székely határörségnek mennie. Ott pedig mindig elől járt, előőr volt és így az augsburgi csapás is legelső sorban őt érte. E föltevésünket támogatják még a nyugoti végek regös-énekei, a melyek még ma is

emlegetik azt, hogy a regösök hideg havas országról jönnek s itthon ördögöknek (ördögűző samánoknak) tekintik őket, holott ők Szent-István király szolgálói. Ebből pedig az tűnik ki, hogy a mai regösök egyenes folytatói azoknak a középkori ének-mondóknak, a kik magukat a hét augsburgi menekülttől vagyis azoktól a vándor énekmondóktól származtatták, a kiket a Pozsonyi Krónika szerint pogány, vagy ördögös énekei miatt Szent-István király az esztergomi Lázár-lovagok fegyülete alá rendelt. Az üldözött énekmondók a nyugoti székelységnek voltak mulattatói. Ez a székelység pedig a XII. század végén annyira eltűnt, hogy Anonymus, a ki a határőr intézményről tudott, 1203-ban már azt állította, hogy az ország határának megállapítása után Zoltán vezér a dühös németek ellenében besenyőket telepített oda. Ezt a tévedést az idézte elő, hogy az ő idejében már csak helynevek és néhány oklevél őrizte az onnan kitelepített és beolvasztott székelység emlékeit.

A hun-krónikás mondái még tudták, hogy az itt talált hunutódok a Dunán túl kaptak foglalási földeket. De mivel 1221 körül ebben az oszág részben már nem voltak hunokkal azonosított székelyek, a dunántúli székelyek helyére behelyettesítette az erdélyi székelyeket. A művelet nagyon könnyen ment, mert a monda ezeket is székelyeknek s hun-utódoknak tartotta, sőt tudta róluk azt is, hogy először nem Erdélyben, hanem valahol Magyarországon kaptak foglalási földeket. Mivel az áttelepítés közelebb eső tényeken alapult, Anonymus a honfoglalás idején nem is szerepeltet Erdélyben székelyt. De nem szerepeltet dunántúli hun-utódokat sem, hanem beszél a mátra-vidéki kunok és a körös-vidéki székelyek csatlakozásáról.

Az ugy összekeveredett hun-székely mondákból végeredményként az hüvelyezhető ki, hogy a hagyomány kétféle hún-töredékről beszélt: egy *dunántúli*ről, mely a hun romlás után egy Csigla-mező nevű helyen itt maradt, a honfoglalók elé Rutheniába ment, ott meghódolt, itthon Maróttól segítette elfoglalni Pannóniát, a foglalás után a nyugati határon határőr lett és foglalkozása után székelynek neveztetett, a legveszedelmesebb őrvonalon megfogyatkozott s mivel a hódoláskor magának nyomot hagyó előjogokat nem biztosított, töredékei később épp úgy áttelepítettek, beolvadtak, mint a vele egy rangon lévő besenyő hódolók; beszélt továbbá egy *erdélyi*ről, mely Csaba

királyfi népe volt, az Abák őseivel, Eddel és Edemennel keleten esatlakozott, mikor Attila örökét visszafoglalták, Magyarországon foglalási földet kapott, később azonban Erdélybe, a később kibővített keleti határra áttelepített, ott megváltoztatott néven ugyancsak határőrző székely lett s mivel ősi jogait a csatlakozás alkalmával biztosította, a magyar és a később betelepített szász mellett *külön nemzet* maradt, beszélt évszázadok múlva is a keletről vissza nem térő Csabáról és a vele lévő hun-hagyományokról, mikor pedig a nyugati megfogyatkozott székelység az övéhez hasonló előjogok híján végleg beolvadt, örökösévé lett a hun-utódok összezavart összes hagyományainak.

Mondamagyarázatom kiegészítéseül meg kell említenem, hogy a hun-krónika egyéb részeinek mondai magvát is kerestem és kiderítettem, hogy a specifikus magyar hun-mondák nem a hunok romlására, hanem a hunokkal egy néven szereplő dunántúli avarokra vonatkoznak. Meg van bennük Nagy Károly Comagene-i (tullni) ütközete s a Detrével azonosított Pipin „római király“ hadjárata, a Tiszán átkergetett avarok emlékével egyetemben, sőt megvan az időszámítás helyessége is, mert a hun-avar romlás csakugyan egy évszázaddal történt a magyarok bejövétele előtt. Ha tehát arra van hiteles történeti adatunk, hogy a hunnak nevezett hun-avar töredék egy része Szombathely és Petronell közt külön khagán alatt a romlás után a IX. század derekáig, sőt még azontúl is fennmaradt s a passauai egyházmegyébe kebeleztetett; s ha tudjuk azt is, hogy ettől délre, a Rába és Dráva közt, egy másik töredék 871. körül a salzburgi egyháznak még jó adófizetője volt: egész biztosra vehető, hogy a Csigla-mezőn megvonult nyugati hun-utódok, a dunántúli székelyek, azonosak azokkal a történelmileg is igazolható nyugati avar töredékekkel, a mely töredékek a szent-galleni barát közeli följegyzése szerint tényleg olyan szélességű bekerített mezőkön (törökül *csig-la-kban*) laktak, mint a minőket határt jelentő neveink alapján a nyugati székelység területein pontosan megjelölhetünk.

A velük összetévesztett keleti, azaz erdélyi székelyeket, mielőtt a fenti mondamagyarázatot megejtettem volna, a honfoglalás előtt hozzánk csatlakozó *kabarsággal* azonosítottam és azonosítom ma is, a fenti művelet eredményei után. Tettem és teszem ezt azért, mert ha Konstantin császár 950. körül följegyzett hiteles adatait elejtjük,

nem találunk a XI. századi besenyő és kun (palóc-kun) vendégnépek előtt egyetlen olyan népet sem, mely a monda értelmében keleten csatlakozott, nyolczadik honfoglaló törzs lett s utóbb a hadban székely módra elől járt, törzsi szervezetét, külön nemzetiségét s a velük járó jogszokásokat épségben megtartotta. Konstantin azt is mondja, hogy ez a nép, mely a velünk szomszédos Azovi melletti kozárság alattvalója volt, más nyelvet beszélt, de 950 körül már elmagyarosodott. Ebből az következik, hogy valamely vele szomszédos magyar népelem nyelvét sajátította el. A nyelvészet már kimutatta, hogy a csíki, háromszéki székely nyelv a felsőmagyarországi tájbeszéd jellemvonását viseli magán, míg a tőlük nyugatra eső székelyek nyelve a régi alföldi és drávamelléki tájbeszéddel azonos. Ebből tehát az következik, hogy az elmagyarosodott székelység keleti része a Szamos-völgyön át északkelet felől települt át, míg a nyugati rész, mely későbbi települőknek látszik, a Maros völgyén vándorolt be a délkeleti és déli végekről. Ezért teheték meg a krónikák Csaba utódait egyértelműleg mátra-vidéki foglалóknak s ezért beszélhetett a monda Anonymusnak arról, hogy az a székelység, a melynek áttelepüléséről ő még tudott, valahol az alföldön lakott.

Az sem lehet véletlen, hogy az alföldi tájbeszéddel élő udvarhelyieknek egy olyan regös-éneke maradt fenn, a mely a nyugati székelyföld regös-énekeivel számos pontban mutat egyezést. A nyugati regös-terület lenyúlik egészen a Drávaig, a hol egykor a Maros völgyén felvándorló alföldi székely területekkel, tehát az udvarhelyiek területeivel is érintkezhetett. Ha a székely-kabar elmélet utolsó nehézségét is le tudjuk majd küzdeni, akkor ki fog derülni az, hogy a kozár hegemonia alá jutott kabarok — miként ezt már Vámbéry és Pauler is hangoztatta — nem voltak kozárok, hanem — miként ezt a monda sejteti — keletre menekült avarok. Hiszen ha az alföldi monda nem ilyen értelemben beszélt volna az alföldi székelyek őseiről, akkor Anonymus rekonstrukcióiban aligha olvasnánk azt, hogy a Körös-vidék székelyei *kozár* birtok területén csatlakoznak a magyarsághoz és hogy a magyarsággal egy kozár hegemonia ellen küzdenek. Ez a monda csakis az Azovi melletti események átültetése révén ölthette a krónikában lévő meglepő alakot.

Mivel mindkét székelység határon lakott és határórző volt,

fenntartottam továbbá azt a véleményemet is, hogy a *székely* név határórta jelent. Ennek alapszava az ugor és török rokonyelvek fogalmi és hangtani rokonságba hozható nagy szócsaládjában eredetileg sekély vizet, gázlót, aztán a forgalmi vándorlás révén idővel természetes vízi határt, mesterséges gázlórekesztőt s rekesztő módjára összerótt sövényt, kerítést, kerítő halászást és vadászást is jelentett. Mivel pedig a kerítés a bekerített helyet is szokta jelenteni (pl. a magyar *vármegye*, a német *Mark* = velő, fabél, határ, tartomány), a tatár *sege*, oszmanli *sug*, *siglik* s a lapp *coakke*, *coke* „sekély víz, gázló“ körébe tartozó magyar *szejke* „fakadékos, nyirkos hely“, *szik* „szikájós, sáros hely“ sem maradt meg ősi jelentése mellett, hanem a középkori *cegőfa* (1193), *székfa* (1270), „határfa“ s az újabb *szeg* „vég“, *cesklyészás*, *cesklye* „kerítő-fogás, csapda stb. közvetítésével magát a határolt valamit fejezte ki, mint *pohár-szék*, *csap-szék*, *mészár-szék*, fa *szikja*, tojás *széke*, *szike*. Hasonlóan határolt területet jelent a székelyföldi székek (megyék) *szék* szava is, a mit nemesak a nálam felsorolt számos helynév (pl. a név értelmét is magyarázó krasznamegyei *Marka-Szék* (Csánki: Magyarország. földr. I.), hanem német Laziusnak az a jellemző adata is bizonyít, hogy a székely megyéknek 1550 körül *Markho-zekh* volt a neve.

Ha tehát van egy ősrégi eredetű *szik*, *szék* szavunk „határ, határolt terület“ jelentéssel, joggal föltehető az is, hogy a határra telepített kabar és avar népek új közös neve, a *sziköl*, *szikely*, *székely*, *székel*, ezzel a határt, határolt területet jelentő *szik*, *szék* szóval összefügg. Utbaigazítól felhoztam a *rum-el*, *rum-eli* és a *lengy-el* népvét, a mely törökös képzéssel rumbelit, lengybelit jelent. De felhozhattam volna a kisorosz és tót *moskalj*, oláh *moscal* *muscal* „oroszl, moszkovita“ népvét és az elszlávosodott guzok *guzul*, *huzul* nevét is. Ennek analógiájára az elmagyarosodott török határörök neve „határlakót, határolt területre valót, határórta“ jelent. Mert hogy a *székely* csakugyan foglalkozást jelentő népnév volt, azt XVI—XVII. századi felsőmagyarországi oklevelek egész világosan bizonyítják. Ha Jászón egy tanú 1585-ben azt vallhatta, hogy „Bánffy idejében *zekel* voltam“, vagyha Mádon néhány zombori lakos 1574-ban bizonyíthatta, hogy hány évig volt *székely* *azaz erdőkerülő*, végül, ha 1572. tájáról vannak bizonyítékaink arra, hogy Munkácsen a közeli falvak időnként „*székelységet szolgáltak*“, vagyis

az őrésre kirendeltek „*székelysége* bejártak“ : akkor hiába hozakodik elő Thúry azzal, hogy ezek esetleg az oda kitelepített erdélyi székelyek mesterségét érthették. Hiába, mondom, mert a kitelepítés bebizonyítva nincs, meg ha be is bizonyodnék, akkor is csak azt bizonyítaná, hogy a *székely* név nyilvántartott értelme őrt, határőrt, kerülőt jelentett, Thúry, a ki *csigla* szót török képzésnek „*csig-la*“ találta, a *székely* szónál ugyanezt lehetetlenségnek tartja. Bizonyítékot ellene felhozni nem tudott ugyan; de felhozott egy török *székil*, *székil* szavat, a mely nemes embert, született urat jelent. Hogy egy hódolt, vagy esatlakozó nép „változtatott néven“ miért lett volna a hódítóval szemben előkelő, azt még akkor sem tudnám megérteni, ha az abaúji, zempléni erdőkerülőkre és munkácsi várőrökre, vagy a dunántúli „hitvány székelyekre“ bebizonyosodnék, hogy csakugyan született uraknak képzelték magukat.

Ime, ez az, a miért Thúry reám éktelenül megharagudott. Eredményeiből — szerintem — csak a *csigla* magyarázata állta ki a kritikát, a többivel (az alföldi hun-avarokkal, az Anonymus itt talált alföldi hun székelyeivel, a rengeteg sok helynévvel) semmit se bizonyított. Kalandozásainak ellenőrzésénél rájöttem a nyugati székelység fontos szerepére s az ő révükön létrejött magyar-hun mondák avar vonatkozásaira, a krónikáinkban rejlő keleti és nyugati kapcsolat titkaira s végül arra, hogy a nyugati hun-avar-kapcsolat szereplői a nyugati végek avar eredetű székely határőreivel azonosak. Ha Thúry jobban szeretné a dolgozata romja alól kiásott igazságokat, mint a hogy szereti önmagát, akkor nem kellene alább beszámolnom arról, is, hogy mily igazságtalanul akarta visszaadni a kölesönkenyeret.

DR. SEBESTYÉN GYULA.